

Autoritetens former og det tredje standpunkt.

Sandheden og kærligheden på familiens slagmark.

Poul Behrendt: *Bissen og Dullen*. Familiehistorier fra nutiden. 296s. Gylvendal 1984.

Fortællingen er med Karen Blixens ord ikke nogen menneskelig, men en guddommelig kunstart. Deraf udspringer ifølge Behrendt vanskelighederne ved på en gang at være oprører og fortæller: "Er man i opposition til sin tids overjæg kan man meget vel skabe historie. Ja, man kan måske slet ikke lade være. Men man kan ikke fortælle den. Eller fortælle den kan man kun ved at tale i munden på sig selv, ved at tale med mere end een tunge".

De "familiehistorier fra nutiden", som genfortælles og fortolkes i denne bog, nemlig de antiautoritære 68-oprøreres selvbiografier, selvanalyser, eller selvbiografiske romaner, er således i en vis forstand mislykkede fortællinger, idet de udspringer af en personlighedsspaltning, som har sit grundlag i oppositionen til tidens overjæg, og "der er i dette spændingsfelt så stærke kræfter på spil, at det jeg, som er udsat for spændingerne, suges snart til den ene, snart til den anden side, uden at opfatte modsætningerne som selvmodsigende, fordi det tredje standpunkt, hvorfra polariseringen iagttages, ikke selv repræsenterer nogen kraft, men kun en iagttagerposition. Hvad der på et tidspunkt gøres til genstand for en kendelse, kan i en umærkelig glidning pludselig ytre sig som erkendelsens subjekt".

Behrendt drager ikke heraf konsekvenser i retning af selvbiografiens eller selvbevidsthedens umulighed eller fortællingens umulighed i en postguddommelig tidsalder. Det drejer sig for ham om at

påvise, at oprøret, dvs. i første række det radikale antiautoritære oprør, er en umulighed. Og her kan Behrendt selv indtage det tredje standpunkts guddommelige plads og genfortælle historierne. Hos ham er det tredje standpunkt ikke uden kraft. Baggrunden herfor fortæller han også om: han har altid stået udenfor. Det antiautoritære oprør er ikke hans oprør. Han har således meget vel kunnet føle sig i opposition til nutiden, men ikke til fortiden, traditionen, overjeget.

Behrendt har ikke gennemlevet et "traditionelt" generationsoprør, som sætter ind i puberteten, hvor et oprør med faderen kædes sammen med det, faderen repræsenterer. Behrendt har meget tidlige oplevet, at hans far var en repræsentant, men også, at det han repræsenterede, ikke stod og faldt med hans egen skikkelse: "bag min far var fra et tidligt tidspunkt en anden far på spil". Og denne anden far, som træder ind på den førstes plads, står for Behrendt med en urokkelig autoritet, som han undergiver sig, og som bliver en del af ham selv. Han kan derfor ikke identificere sig med det antiautoritære oprør, idet han i en vis forstand må stille sig på autoritetens side. (Behrendt samstemmer her med den franske psykoanalytiker Chasseguet-Smirgels udtalelse, at autoritetens grundlæggende manifestation i incestforbudet ikke påføres barnet fra samfundets og forældrenes side, men udspringer af en konflikt i barnets egen psyke, og at det støtter det i dets udvikling, snarere end blot at udgøre en ydre magt.)

Behrendt udvikler imidlertid selv en lyst ved underkastelse og lidelse (og samtidig en forestilling om at være udvalgt) i forhold til denne autoritet. Han afslører sig selv i at opsøge og iscenesætte hæmningen, forbudet og forhindringen snarere end opfyldelsen af lysten.

"Fuldstændig begribeligt er det vel ikke, at det menneskelige jeg er deleligt, og at den del hvormed det ikke identificerer sig, kan blive organ for en intelligens, hvis lyst det er at tilintetgøre det, hvoraf det dog netop lever". Sådan slutter Behrendt de brudstykker, han giver af sin egen selvbiografi. De kaster en smule lys over hans projekt og hans position, som ellers ofte kan forekomme at ligge hen i det dunkle. Udover den jegspaltningsproblematik, som han også forfølger i oprørshistorierne, angiver det selvbiografiske også det forhold til autoriteten, hvorved han adskiller sig fra 68-generationen generelt, og som er baggrunden for hans "omdefinering af kritikbegrebet": Kritikken retter sig ikke mod det bestående, men mod det ubestående ved det bestående, som træder frem i krisen. "I stedet for at rette sig mod det vi er forskellige fra, handler den om at komme til bevidsthed om det, hvori vi har del". Kritikken repræsenterer anerkendelsen af, eller underkastelsen under, traditionens dybere værdigrundlag, kunne man sige, - i stedet for at grunde sig på kriterier og værdier, der er forestillede, utopiske. Som sådan er kritikken selv en kunstart, der fører fortællingerne tilbage til deres "guddommelige" udspring.

Dette kritikperspektiv anvendes i bogen på de oprørs- og autoritetsformer, som er fremstillet i venstrefløjens selvbiografier. Sådanne autoritetsrelationer behandles traditionelt i Freuds begrebsapparat, knyttet til familien og generationsforholdet (faderautoriteten og opgøret med den). Det antiautoritære oprør har selv i en vis udstrækning forstået tingene ud fra denne model. Der er imidlertid meget, der tyder på, at denne faderlige autoritet efterhånden er svækket. Det er bl.a. indholdet i en række teoridannelser, der beskriver narcissismen som ny socialtype. Men mange af disse teo-

rier beskriver stadig fænomenet ud fra Freuds model, således f. eks. Christopher Lasch i "Narcissismens kultur", som ikke blot "udleder den ny socialtype af den faderlige autoritets forfald, men anskuer forfaldet ud fra denne autoritets synspunkt. Han kommer derved til at beskrive sin samtid som et produkt af degeneration".

I Behrendts perspektiv peger hele narcissismeproblematikken derimod på, at der historisk er foregået nogle forskydninger i familierelationerne, som nødvendiggør en ændring og en udvidelse af den freud'ske model. Igennem de sidste 200 år er der med udgangspunkt i familien foregået en skjult vægtforskydning fra en mandlig til en kvindelig orienteret livssammenhæng, som også gør sig gældende udenfor familien, samfundsmæssigt. Således hviler den moderne velfærdsstat ifølge Behrendt overvejende på kvindelige principper.

Autoriteten er derfor ikke mere en entydig og abstrakt instans. Kønsforholdet gør sig gældende også i generations- og autoritetsrelationerne. Det er nødvendigt at operere med to overjeger af forskelligt køn, nemlig det kønsidentiske overjeg og det kønsforskudte jegideal. Mandligt, kvindeligt, overjeg og jegideal er momenterne i den nye personlighedsdannelse, hvor autoriteten er et kønsvæsen. Jegidealet udgør her den nye synsvinkel, som ikke blot opfatter den nye socialtype som et produkt af overjegets forfald, men som et positivt projekt, hvis grundlæggende værdidannelsesproces det også er den behrendt-ske kritiks ambition at afdække.

En nærmere diskussion af begreberne overjeg og jegideal i forhold til den psykoanalytiske tradition skal her undlades til fordel for et forsøg på at præcisere, hvad Behrendt bruger dem til og hvordan. Bissen og Dullen er navnet på de nye jegidealer, som

på ny og afgørende måde er formidlet over det modsatte køn, - på baggrund af det kvindeliges frembrud som princip for livssammenhæng og samfundsmæssig autoritet.

Men de nye socialtypers involvering i de samfundsmæssige autoritetssammenhænge fornægtes af jegidealets bærere: de antiautoritære oprørere selv, som mistolker oprørets karakter, når de gør verden til en slagmark. Oprøret iscenesættes i en endimensional opposition, hvor autoriteten selv bliver tabu. Efter at autoritetens traditionelle repræsentant i faderrollen er gået i forfald reduceres autoriteten til en ydre abstrakt instans, som oprøreren kan stille sig i absolut opposition til. Den autoritære karakter, som oprøret selv hurtigt viser sig at have, tilskrives de autoriteter, som oprøret er rettet imod, - selv om den i virkeligheden er af en ny type: den er bl.a. gruppestyret og fungerer gennem social accept.

Når de forsimplede oppositioner mellem højre og venstre, mandligt og kvindeligt viser sig uholdbare, når modsætningerne viser sig at gå gennem oprørerne selv og splitter deres ustabile identitet, så har strategien været en flugt til en ny og angiveligt mere radikal opposition. Det nye jegideal er således præget af en identitetsustabilitet indenfor imaginære oppositioner, hvor "ting skilles ad, der i virkeligheden hører sammen, og de ting sammenfattes, der ikke har noget med hinanden at gøre", og er på grundlag heraf præget af en radikalitetens flugt: "Det er i uafbrudt kritisk opbrud, ikke alene fra andres forudsætninger, men også fra sine egne umiddelbart foregående positioner". (Når denne radikalitetens flugt gennemskuer sin egen uendelighed kunne den let gå hen og kalde sig postmoderne, kunne man tilføje, men disse sene udløbere af det antiautoritære oprør har ikke Behrendts bevågenhed).

Ifølge Behrendt er det antiautoritære oprør en umulighed, fordi det fastholder "den illusion, at en skizofreni kan løses ved at vælge side, og det afskærer sig fra erkendelsen af, at autoritetsproblemerne er uløseligt knyttet til de centrale og mest subjektivt følte størrelser i oprøret: tilblivelsen af nye værdisæt".

Og hverken oprørets karaktertræk eller dets værdisæt er noget, der opstår i oprørets egen sammenhæng. Undersøgelsen af oprørernes selvbiografier viser, at det alternative, oppositionelle og avantgardeprægede er "fastlagt forud for oprøret selv, som et indpodet, næsten konstitutionelt karaktertræk", - i form af barndommens bisseideal f.eks. (Med dullerne forholder det sig lidt anderledes, men begge køn præges af nedbrydningen af det konsidentiske overjeg). Baggrunden herfor er en 200-årig fremvækst af et kvindeligt værdisæt. Kvindebevægelsen er således på en måde sandheden om det antiautoritære oprør, men denne sandhed svarer ikke til kvindebevægelsens egen oppositionelle opfattelse af sig selv. Og den antiautoritære oprører er derfor ikke blot en type, der snævert hører hjemme i studenter- eller ungdomsoprøret. Det er en mere generel epokal type, som vi alle mere eller mindre har del i, og som Behrendt finder belæg for, ikke bare i f.eks. "Livsstykker", men også i Marie Cardinals romaner. Gennemgående er den antiautoritære oprører dog placeret på og identificerer sig med venstrefløjen.

Det perspektiv, Behrendt anlægger på venstrefløjen, er centreret om familien. De problemstillinger han bearbejder, finder han i venstrefløjens egne biografier: vanskelighederne ved at få den lille individuelle historie og den "store historie" til at hænge sammen. Det synspunkt, hvorudfra de kan hænge sammen, er familiens. Behrendt mener omkring familien at

kunne fremanalysere et autonomt kompleks i en række tekster, som selv er uden klar bevidsthed om kompleksets tilstedeværelse, - bl. a. fordi det gør sig gældende i tekstens subjekt, snarere end i dens objekt. Bogen demonstrerer eksistensen og rækkevidden af et sådant kompleks gennem en række overbevisende analyser og om-brydende genfortællinger af det foreliggende selvbiografiske stof fra venstrefløjen. Det er analyser, som ikke umiddelbart påfører teksterne andre problematikker end dem, de selv lægger frem, men som alligevel bryder fundamentalt med den virkelighedssammenhæng, som venstrefløjen selv forstår sig ind i, - uden egentlig at have beskæftiget sig med denne virkelighed.

På dette punkt træder Behrendts position og præmisserne for bogens argumentation ikke alle steder frem med lige stor klarhed. De konsekvenser han drager for den store historie og dens konflikter (umuligheden og selvmodsigelsen i at være oprører, forkastelsen af virkelighedens politiske oppositionskarakter) udspringer ikke med nødvendighed af analyserne af de individuelle historier og fremdragelsen af familiekomplekset. Bogen indeholder en række analyser, som langt hen ad vejen er bæredygtige og perspektivrige i deres kritik af venstrefløjens oppositionstænkning som projektion, vanetænkning og myte, men kritikken har sit grundlag og sine perspektiver omkring nogle principper, som tilhører en helt anden position og tradition (og vanetænkning), det tredje standpunkts.

Behrendt afviser selv, at han skulle forholde sig reduktionistisk til den store histories konflikter: de samfundsmæssige autoriteter og oppositioner tilbageføres ikke til familiens roller, således at familiens historie udgør en årsagsforklaring. Familien udgør derimod en "forståelsesform" der kan formidle mellem den sto-

re og lille historie, og afdække deres betydning i den enkelte biografi, forstået som en typehistorie. "De psykologiske begreber overjeg og jegideal fungerer som betegnelser for formålssammenhænge, identiteter, deljeger indenfor et og samme individ, indbyrdes i konflikt, begge styret af ønsket om total dominans, skønt ingen af dem i stand til at repræsentere totaliteten. Set fra det synspunkt repræsenterer oprøret ikke løsningen, men problemet, for nu viser det sig ikke længere muligt at tage parti uden at tage parti mod sig selv". Ud fra denne synsvinkel står venstrefløjen altså med nøjagtig de samme problemer omkring forholdet mellem oprør og autoritet, som gjorde sig gældende i Behrendts egen biografi.

I "familiens perspektiv" (familien i den enkelte) er oprør og partitagen en identitetsdannelse, som tager parti mod sig selv. I forlængelse af denne forståelsesform kritiserer Behrendt venstrefløjen for at forveksle de psykiske konflikter med reelle samfundsmæssige modsætninger, at reducere dem til og iscenesætte dem som sådanne. Denne forveksling er grundlaget for, at de antiautoritære oprørere i selvbiografierne insisterer på sammenhængen og enheden af den individuelle erfaring og de samfundsmæssige konflikter.

Men Behrendt insisterer egentlig på den samme sammenhæng, og han ligger under for den samme forveksling, blot med modsat fortegn: han forveksler de samfundsmæssige konflikter med de psykiske. I første omgang løsriver han sit familieperspektiv som et autonomt kompleks. Derefter er dette kompleks udgangspunkt for konstitueringen af et realitetsprincip, som udelukker, at virkelighedens modsætninger kan have en karakter, som kræver partitagen. Noget sådant er nemlig individuelt set en umulighed, idet identitetsdannelsen kun er mulig i form af det tredje standpunkt. Fortællingens

principper er overført på virkeligheden.

Genfortællingerne af venstrefløjsbiografierne holder sig indenfor det individuelle rammer, siger Behrendt selv: "De fører hver gang frem til grænsen for det individuelle, men standser op hver gang denne grænse er nået"; men han kan samtidig fastholde, at det er venstrefløjen og ikke ham selv, der forflygtiger den samfundsmæssige realitet.

At overskride det individuelle grænser er for Behrendt ikke det samme som for oprørerne: gennem en partitagen at placere sig blandt virkelighedens, den store histories, modsætninger (og heri gennem repræsentere totaliteten ved en af dens dele). Denne partitagen er for Behrendt en umulighed, og dens verden af modsætninger består i projektioner, som netop er bundet indenfor det individuelle grænser. Han solidariserer sig derfor ikke med venstrefløjen, men afviser også som dens modstander at blive identificeret med højrefløjen. Han insisterer på at være den udenforstående fortæller, at indtage et tredje standpunkt, guddommeligt hævet over modsætningerne, repræsenterende en bagvedliggende forsoning, enhed og autoritet. Villy Sørensen fremstilles derfor som en åndsbeslægtet, der allerede i -68 foregreb mange af Behrendts analyser af de antiautoritære.

Behrendt er kun på linje med det antiautoritære oprør ud fra det synspunkt, at det har del i en bagvedliggende tradition eller et underliggende værdisæt, dvs. for så vidt oprøret allerede er gennemført, at det ikke mere er i opposition. Han forholder sig egentlig til det antiautoritære oprør ligesom Hegel til den franske revolution: indtager et tredje standpunkt, som kan forsones den fremmedgørelsens og spaltningsens oppositionelle form, hvormed det nye har sat sig igennem.

Overfor dette tredje standpunkts idealisme hævder den marx'ske Hegel-kritik sig stadig i pointeringen af uvirkeligheden af en sådan guddommelig forsoningsposition. Hvori består forsoningens virkelighed så hos Behrendt?

Dette spørgsmål overskrider egentlig bogens (det individuelle) grænser, men Behrendt fastholder "på selve denne grænse" en god gammel åndelig bestemmelse, som forener familiekompleksets fire positioner, mandligt, kvindeligt, overjeg og jegideal, nemlig: "det mandlige bestemt ved sit forhold til sandheden og det kvindelige bestemt ved sit forhold til kærligheden". Det er disse universale bestemmelser, som ligger bag familiekompleksets historisk-konkrete udformning, og som måske kan forene sig hinsides familieroller-nes fastlåsthed.

Indenfor Behrendts familieperspektiv er det muligt at forestille sig en slags virkelighedsgrundlag for et tredje standpunkt, en identitetsdannelse, som ikke blot består i en kunstens guddommelige fortællerposition eller en iagttagersposition uden kraft, - et tredje standpunkt, som måske kan siges at repræsentere selve mennesket i forhold til det mandlige og det kvindelige. Behrendt forestiller sig ihvertfald som et tankeeksperiment en ny socialisationsstype på grundlag af det nye jegideal: et menneske, "som er stolt nok til at rette den lidenskab for perfektion, der ellers som en slyngplante ville knytte sig til et medfødt talent af kunstnerisk, videnskabeligt eller anden art, mod sit eget jeg....Et menneske måske, som i kærligheden mellem to altid ville fornemme tilstedeværelsen af en skjult tredje-part, og for hvem det ville rejse sig som et formål at blive denne tredje, fordi tanken om hengivelse hele tiden truede med at forvandle sig til et åbent spørgsmål om nederlag eller sejr".

Kurt Jensen